

УДК 377.331(1–01)

Л. І. КОРОТКОВА

кандидат педагогічних наук, директор ДНЗ
“Запорізьке вище професійне училище моди і стилю”

КЛАСТЕРНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ: АНАЛІЗ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто результати першого етапу експериментального дослідження організаційно-педагогічних умов функціонування освітньо-професійного кластеру з формування трудового потенціалу Запорізького регіону. У межах програми проаналізовано стан системи професійно-технічної освіти та ринку праці за останні три роки. Запропоновано інноваційну модель освітньо-професійного кластеру регіону.

Ключові слова: експеримент, професійно-технічна освіта, ринок праці, освітньо-професійний кластер.

Економічні перетворення в Україні, що супроводжуються соціально-економічною та політично-законодавчою нестабільністю, нарощуванням кризових явищ, дисбалансом і диспропорціями в регіональній економічній системі, вимагають пошуку нових напрямів і пріоритетів економічного зростання. Основні акценти переміщуються на забезпечення умов для задоволення потреб громадян, суспільства та ринку праці в якісній освіті, переходу до стратегії економіки, що базується на знаннях.

Як відомо, ефективність функціонування національної економіки значною мірою залежить від рівня соціально-економічного розвитку регіонів, які на сьогодні відзначаються суттєвою галузевою, територіальною та функціональною диференціацією. Саме з цих причин виникла гостра необхідність розробки політики розвитку для кожного окремо взятого регіону країни. Протягом останніх років українським урядом і Федерацією роботодавців України здійснено ряд важливих кроків щодо вирішення цього питання. Так, для забезпечення сталого розвитку регіонів Верховною радою України прийнято Закон “Про стимулювання розвитку регіонів” [1]; з метою формування висококваліфікованого кадрового потенціалу, підвищення рівня і якості життя громадян прийнято закони “Про соціальний діалог в Україні” [5], “Про професійний розвиток працівників” [4], “Про зайнятість населення” [3], “Про внесення змін щодо вдосконалення управління професійно-технічною освітою” [2] та ін. Міністерством освіти і науки України спільно з Національною академією педагогічних наук України розроблено Проект Закону “Про професійну освіту”, в якому передбачено запровадження Державного реєстру навчальних закладів різних типів і форм власності, проведення їх ретельної інвентаризації, створення нової системи управління та фінансового забезпечення ПТО, що базуватиметься на широких повноваженнях місцевих громад, децентралізації та багатоканальному фінансуванню [9]. У 2015 р. Президент України видав Указ “Про стратегію сталого розвитку “Україна – 2020”, в якому передбачено реалізацію

реформ регіональної політики та освіти за вектором руху відповідальності [11]. У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [8] визначено такі основні завдання регіональної політики, як підвищення рівня конкурентоспроможності, територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток, виконання яких лежить у площині соціального партнерства, одним із напрямів реалізації якого є кластерний підхід.

Виникнення, розвиток і проблеми функціонування кластерів на регіональному рівні є одним з провідних питань сучасної наукової думки. Теоретичні основи формування кластерів заснували у своїх працях зарубіжні вчені: М. Енрайт, Е. Лимер, М. Портер, В. Фельдман та ін. Актуалізацію кластерного підходу для регіонів України, його відповідне наукове обґрунтування здійснено в працях українських учених, серед яких слід відзначити Ю. Бажала, О. Крайника, Д. Крисанова, С. Соколенка, О. Тищенко, Л. Федулової тощо. Проблеми формування соціального діалогу й партнерських відносин в Україні проаналізовано українськими науковцями А. Андрющенко, Н. Балабановою, І. Дубровським, В. Жуковим, В. Пилипенко, у працях яких подано найпридатнішу для умов перехідного періоду вітчизняну модель соціального партнерства та теоретично обґрунтовано доцільність її застосування на практиці.

Концепція кластерів, заснована М. Портером, розглядається як важливий інструмент політики регіонального розвитку, адаптований до нових реалій конкуренції в умовах глобальної економіки. Вчений розглядає кластери як сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних з їхньою діяльністю організацій у певних сферах, що конкурують і водночас здійснюють спільну діяльність [7, с. 258].

Американський вчений М. Енрайт зазначає, що конкурентні переваги створюються не на національному рівні, а на регіональному, де головну роль відіграють історичні передумови розвитку регіонів, і саме регіональні кластери потребують цілеспрямованої підтримки з боку державних структур та дослідницьких організацій [12, с. 87–102].

На думку вітчизняного дослідника А. Павлюка, кластерний підхід є потужним інструментом для стимулювання регіонального розвитку, що сприяє реструктуризації господарського комплексу, посиленню його інноваційної спрямованості, покращенню торговельного балансу регіону, забезпеченню раціональної зайнятості, підвищенню стійкості й конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи [6, с. 105–114].

Український науковець С. Соколенко у своїх працях доводить, що кластери в сучасних умовах посилення конкуренції на глобальних ринках є фундаментальною організаційною основою для реалізації ключових принципів становлення національної та регіональної економіки й відповідної розробки стратегій розвитку регіонів [10].

Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання формування освітньо-професійних кластерів на засадах соціального партнерства як конкурентної переваги розвитку регіонів.

Метою статті є аналіз результатів першого етапу дослідно-експериментальної роботи щодо особливостей формування кластерної моделі соціального партнерства Запорізького регіону.

Запорізька область є одним з найбільш економічно розвинених регіонів України, що характеризується вигідним географічним розташуванням, багатими природними ресурсами, потужним виробничим і науково-технічним потенціалом, для забезпечення розвитку якого найважливішою складовою є якісне кадрове забезпечення. Саме тому набуває особливої значущості інтеграція інтересів соціальних партнерів регіону в межах структури, яка за своєю формою і змістом є інноваційною, а головною метою її діяльності є задоволення потреб ринку праці у висококваліфікованих робітниках, здатних працювати й навчатися в умовах постійних змін у техніці, технологіях виробництва. Такою структурою є освітньо-професійний кластер – добровільне об'єднання органів влади, підприємств різних форм власності, громадських організацій, навчальних закладів на принципах спільності інтересів, які створюються для здійснення ефективної наукової, освітньої та організаційно-підприємницької діяльності регіону. Кластерна структура сприяє зниженню сукупних витрат на розвиток освіти, науки, розробку новацій завдяки оптимізації наявних ресурсів і дає змогу її учасникам стабільно здійснювати інноваційну діяльність протягом тривалого часу.

Зазначене стало підставою для заснування у 2014 р. Національною академією педагогічних наук України за ініціативою Запорізької обласної федерації роботодавців Департаменту освіти і науки облдержадміністрації та Інституту професійно-технічної освіти НАПН України експерименту загальноакадемічного рівня на тему “Організаційно-педагогічні умови функціонування освітньо-професійного кластеру з формування трудового потенціалу регіону”. До дослідно-експериментальної роботи були залучені представники влади, спілки роботодавців, обласного центру зайнятості, провідних підприємств регіону, громадських організацій, навчальних закладів.

Об'єктом експериментального дослідження визначено соціальне партнерство в умовах освітньо-професійного кластеру, а предметом – організаційно-педагогічні засади його діяльності з метою подальшого розвитку пріоритетних галузей області та їх виробництв. Загальна мета експерименту націлена на обґрунтування, розробку та експериментальну перевірку моделі кластеру з формування трудового потенціалу регіону та організаційно-педагогічних умов його функціонування. Програмою визначено три етапи дослідно-експериментальної роботи протягом 2014–2017 років.

З метою виконання програми дослідження, забезпечення науково-методичного супроводу експериментальної роботи, розроблення новітніх технологій навчання на базі ДНЗ “Запорізьке вище професійне училище моди і стилю”, що має досвід проведення інноваційної та дослідно-експериментальної діяльності, було створено Центр розвитку професійної компетентності трудового потенціалу регіону та розроблено Положення щодо його діяль-

ності. Сьогодні на базі Центру вивчаються, аналізуються, узагальнюються результати досліджень, визначених програмою експерименту.

Проведений у межах експерименту аналіз вітчизняного й міжнародного досвіду створення та діяльності освітньо-професійних кластерів засвідчив, що застосування кластерного підходу є закономірним етапом у розвитку економіки зарубіжних країн, а його впровадження – головною рисою країн з розвинутою економікою. Світова практика функціонування кластерних структур лягла в основу проектування моделі освітньо-професійного кластеру регіону.

На виконання основного завдання експерименту було проаналізовано стан системи ПТО за останні три роки з метою визначення проблемних аспектів та перспектив її розвитку. Аналіз здійснювався за основними показниками, що характеризують професійно-технічну освіту, такими як мережа, контингент, виконання плану державного замовлення, випуск і працевлаштування учнів та ін. Об'єктами дослідження стану системи підготовки професійних кадрів м. Запоріжжя та Запорізької області стали 42 існуючі державні професійно-технічні навчальні заклади регіону за принципами галузевого спрямування.

Результати аналізу засвідчили тенденцію щодо зменшення контингенту учнів у ПТНЗ регіону на 13%, що в свою чергу призвело до збільшення кількості малокомплектних закладів, завантаженість яких загалом на 01.01.2015 р. становила 55%. Така ситуація спостерігається й у розрізі окремих напрямів підготовки, причинами чого є демографічна криза, недосконалість механізму формування державного замовлення на підготовку робітничих кадрів, відсутність засад розрахунку вартості підготовки кваліфікованих робітників, процедур і засобів оцінювання оптимальності та обґрунтованості витрат, невідповідність матеріально-технічної бази ПТНЗ вимогам сучасної економіки, а також відставання рівня професійної компетентності керівників і педагогічних працівників ПТНЗ від підвищених вимог до якості підготовки робітничих кадрів, їх низький рівень ініціативи щодо здійснення інновацій, недостатнє використання можливостей соціального партнерства.

Загальною проблемою майже всіх ПТНЗ регіону виявлено невідповідність галузевому спрямуванню. Так, лише 56% учнів навчаються за професіями галузевого спрямування, що призводить до виникнення нездорової конкуренції між навчальними закладами через дублювання підготовки за аналогічними професіями. Так, наприклад, за професіями сфери послуг у м. Запоріжжя проводять підготовку 11 ПТНЗ із 17-ти, а в області 24 з 25, у той час як скорочення контингенту в навчальних закладах цієї галузі становить 14,3%, що призводить до ненормативного комплектування навчальних груп, невідповідності контингенту проектній потужності приміщень і, як результат, нераціонального використання державних коштів.

Але, перебуваючи майже в однакових умовах, деякі навчальні заклади протягом останніх років виконують на 100% план державного замов-

лення при збільшенні його обсягів, що позитивно впливає на загальний контингент учнів; завдяки налагодженій співпраці з соціальними партнерами здійснюють оновлення матеріально-технічної бази, сприяють працевлаштуванню випускників.

Проведений аналіз виявив спільні проблеми для всіх галузей професійної діяльності регіону, що призводить до дисбалансу між наявним контингентом, проектною потужністю та станом навчально-матеріальної бази ПТНЗ; нераціонального використання матеріальних, фінансових, людських ресурсів та негативно впливає на якість підготовки робітничих кадрів.

Вирішення цих питань потребує координації зусиль професійно-технічних навчальних закладів різних типів з метою уникнення дублювання напрямів підготовки, професій і спеціальностей, збереження належної матеріально-технічної бази в умовах загального реформування та приведення регіональної системи професійної освіти відповідно до потреб ринку праці та реальних бюджетних можливостей регіону.

Наступним завданням експерименту став аналіз ринку праці регіону з метою визначення потреб у кваліфікованих робітниках, рівнях їх кваліфікації та компетентності й виявлення нових перспективних професій, видів робіт, затребуваних ринком праці, відповідно до змін у технологіях виробництва, організації праці тощо. З цією метою робочою групою розроблено анкети та проведено опитування, в якому взяли участь 88 підприємств і організацій різних форм власності Запорізького регіону. Результати проведеного дослідження засвідчили, що основні тенденції у кваліфікаційних вимогах роботодавців проявляються в розширенні числа обов'язків (компетенцій); виділенні груп пріоритетних професійних навичок і вмінь; орієнтації на вищий рівень кваліфікації; зростання значущості функціональних (ключових) компетенцій; вимогливості до особистісних якостей працівників, націлених на саморозвиток і самонавчання. Замовники кадрів відзначили як недолік розтягнуті та несприятливі для працевлаштування терміни професійної підготовки робітників, недосконалість діючих ДСПТО, відсутність переліку професій перспективних, сучасних напрямів. Зазначене дало змогу виявити суперечності між необхідністю:

- визначення затребуваних виробництвом професій, кваліфікацій, перспективних трудових функцій кваліфікованих робітників і відсутністю постійно чинного регіонального органу з прогнозування й аналізу ринку праці;

- забезпечення прозорості, цілісності, узгодженості й наступності кваліфікацій і відсутністю галузевих рамок, співвіднесених з Національною рамкою кваліфікацій;

- оновлення змісту професійної освіти з урахуванням сучасних вимог виробництва та відсутністю професійних стандартів як основи для розроблення сучасних стандартів освіти, заснованих на компетентнісному підході;

– підвищення рівня професійної кваліфікації та компетентності майбутніх кваліфікованих робітників і відсутністю прозорих, гнучких навчальних планів і програм, які б забезпечували формування відповідної компетентності;

– впровадження в зміст освіти сучасних освітніх стандартів, узгоджених з рівнями НРК та застарілими Довідниками кваліфікаційних характеристик професій працівників;

– введення в професійну підготовку нових перспективних професій та відсутністю системи перегляду й оновлення Класифікатору професій ДК 003:2010, який перевантажений великою кількістю застарілих професій.

Результати проведених досліджень покладено в основу Концепції освітньо-професійного кластеру, що визначає організаційно-педагогічні умови його діяльності, до яких віднесено: врахування досвіду зарубіжних країн щодо кластеризації; здійснення аналізу соціально-економічних особливостей регіону; створення Центру розвитку професійної компетентності; створення регіональних центрів професійної освіти; проектування моделі освітньо-професійного кластеру; проектування галузевих рамок кваліфікацій, професійних і освітніх стандартів на основі компетентнісного підходу з робітничих професій, затребуваних ринком праці; застосування методики щодо функціонування регіонального освітньо-професійного кластеру.

Враховуючи вищевикладені умови діяльності освітньо-професійного кластеру, особлива увага у виконанні завдань експерименту зосереджена на проектуванні інноваційної моделі кластеру, складовими якої визначено кластер експериментальних досліджень і навчально-виробничі кластери.

Головними завданнями кластеру експериментальних досліджень, сформованого з представників Запорізької обласної федерації роботодавців та ДНЗ “Запорізьке вище професійне училище моди і стилю”, є здійснення науково-методичного супроводу дослідно-експериментальної та інноваційної діяльності.

Навчально-виробничі кластери об’єднують регіональні центри професійної освіти в м. Запоріжжі та багатопрофільні центри професійної освіти у Запорізькій області з підприємствами-замовниками кадрів за галузевим та територіальним принципами, головним завданням яких є підготовка соціально- та професійно мобільних конкурентоспроможних працівників.

У поданій моделі єдність усіх її складових досягається завдяки координації діяльності учасників – соціальних партнерів з відповідними функціями, а стратегічне керівництво забезпечується Координаційною радою. Здійснюючи коопераційні взаємодії, всі учасники освітньо-професійного кластеру отримують відчутні вигоди завдяки доступу до кадрових ресурсів, інноваційної та науково-технологічної інфраструктури, матеріально-технічної та виробничої бази, створення єдиного інформаційного простору, обміну досвідом.

Загалом діяльність освітньо-професійного кластеру сприятиме підвищенню рівня соціально-економічного розвитку регіону, активізації інно-

ваційних процесів і реальних механізмів узгодження інтересів влади, виробництва та освіти, вирівнюванню балансу між попитом і пропозицією робочої сили, підвищенню якості професійної освіти, модернізації матеріально-технічної бази професійних навчальних закладів, удосконаленню професіоналізму педагогічних працівників тощо.

Висновки. Отже, експериментальне дослідження має подальші перспективи, направлені на проведення інформаційної кампанії серед потенційних учасників та зацікавлених осіб щодо роз'яснення конкурентних переваг кластеру в умовах регіональної економіки, спрямованої на підвищення їх активності та ініціативи; розроблення організаційно-нормативної бази функціонування освітньо-професійного кластеру з формування трудового потенціалу регіону; підготовку матеріально-технічної бази учасників дослідження для проведення експериментальної перевірки моделі кластеру; розроблення галузевих рамок кваліфікацій, співвіднесених з Національною рамкою кваліфікацій, професійних і освітніх стандартів на основі компетентного підходу з професій, затребуваних на ринку праці; розробку методичних рекомендацій щодо досвіду створення і функціонування освітньо-професійного кластеру та публікацій за результатами експерименту.

Модель освітньо-професійного кластеру матиме право на життя при виконанні таких основних завдань на наступному етапі, як розуміння та чітке виконання учасниками експерименту своїх завдань; створення в межах кластеру Агенції регіонального розвитку трудового потенціалу; модернізація мережі системи професійної освіти регіону.

Таким чином, впровадження кластерної моделі на принципах соціального партнерства має всі підстави для реалізації інновацій, які стануть основою на шляху модернізації та розвитку економіки регіону.

Список використаної літератури

1. Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1562>.
2. Закон України “Про внесення змін щодо вдосконалення управління професійно-технічною освітою” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5498-17>.
3. Закон України “Про зайнятість населення” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prou4ot.info/index.php?section=browse&CatID=20&ArtID=922>.
4. Закон України “Про професійний розвиток працівників” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4312>.
5. Закон України “Про соціальний діалог в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.
6. Павлюк А. П. Кластерна модель регіональної економіки: теоретико-методологічні засади / А. П. Павлюк // Продуктивні сили України. – 2009. – № 1. – С. 105–114.
7. Портер М. Э. Конкуренция / М. Э. Портер ; пер. с англ.; под ред. Я. В. Зблощаго. – Москва : Вільямс, 2005. – 602 с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show>.
9. Проект Закону України “Про професійну освіту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4>.

10. Соколенко С. І. Інноваційні кластери – механізм підвищення конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс] / С. І. Соколенко. – Режим доступу: <http://ucluster.org/sokolenko/2008/07/innovacijny-klastery-mexanyzmpidvyshhennyakonkurento-spromozhnosti-regionu/>.

11. Указ Президента України “Про стратегію сталого розвитку “Україна – 2020” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

12. Enright M. The Geographical Scope of Competitive Advantage // Stuck in the Region? Changing scales for regional identity / ed. by E. Dirven, J. Grocnewegen, S. Van Hoof. – Utrecht, 1993. – P. 87–102.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2016.

Короткова Л. И. Кластерная модель социального партнерства Запорожского региона: анализ и перспективы

Рассмотрены результаты первого этапа экспериментального исследования организационно-педагогических условий функционирования образовательно-профессионального кластера по формированию трудового потенциала Запорожского региона. В рамках выполнения программы проанализировано состояние системы профессионально-технического образования и рынка труда за последние три года. Предложена инновационная модель образовательно-профессионального кластера региона.

Ключевые слова: эксперимент, профессионально-техническое образование, рынок труда, образовательно-профессиональный кластер.

Korotkova L. The Cluster Model of Social Partnership for Zaporizhzhya Region: Analysis and Perspectives

This article reveals whether the cluster approach can really support competitive advantages, it gives a detailed analysis of the investigated problem in modern scientific literature. In the article the author examines the results of the first stage of the experimental study organizational-pedagogical condition of professional-educational cluster on Zaporizhzhya region's workforce forming. The author generalizes foreign and domestic experience of creation and development clusters.

Results and the basic stages of vocational-technical school system for last three years are submitted. This paper proves that all branches of the professional activity have the same problems. It is stressed the main factors and requirements to preparations of skilled employees in vocational-technical school system. It characterizes the main ways for innovative modernization of educational regional system of vocational education to the needs of the labor market.

It gives a detailed analysis of trends on some indicators of socio-economic development regions. The special attention is paid to the contradiction between the suggestions of market educational services and the requirements of the labor market.

The concept of educational-vocational cluster is developed; organizational and pedagogical conditions are substantiated. This article presents the project of the innovative model of clusters, especially their classification covered by experimental research cluster and educational-production cluster. It sets out a framework for studying the further directions of scientific research and suggests some implementation of experimental tasks.

Key words: experiment, vocational education, labor market, educational-professional cluster.